

pri preobrazbi sveta. Smrt le ni vesoljna zmagovalka. Hudo se je vdati v misel, da ne ubežiš neusmiljenemu, grozotnemu oceanu smrti, ki se ne ozira na tvoje delo in prizadevanje in brezobzirno vse zagrne. Ali če se ji mora sam ukloniti, se poslavlja z zavestjo, da se je »boril v duhu čist« in da umrje kot borilec. Ponosna zavest, ki je pravzaprav zmaga nad smrtjo. Nad to grozo popolnega uničenja se vendarle še zmerom vzdiguje plemenito prizadevanje.

Ta zmaga je obenem Kosovelovo naročilo nam in vsem, ki bodo prišli za nami. Mi pa vemo še za drugo zmago, za zmago njegove pesmi, ki odgrinja in razžarja lepoto mladega in vendar velikega sveta tihih utripov, gorečih pričakovanj in zanosov ter pretresljivo trpkih spoznanj. Tu je tragična veličina, v kakršno je večkrat povzdignjeno človeško življenje in delo, da se ob njem čistimo in krepimo.

POVEST O OČEH

Anton Ingolič

Oči? Kje sem jih izgubil, kdaj, kako?

Dolga in žalostna povest, ne samo o očeh, še o marsičem drugem. Naj jo povem?

Desno oko mi je vzela prva vojna. Ne samo oko...

Bilo je v hribih nad Gorico. Tisti kraji so pusti in žalostni. Ni njive, ki bi ji lahko rekel njiva, ni travnika, da bi se veselil košnje, ni vinograda, ki bi zaslužil to ime, ni poštenega gozda, še poštenega drevesa ne. Pritlikavo grmičevje, trava v šopih, zemlja v grudah in kamenje, sivo kamenje. Kmetije? Ni da bi jih primerjal z našimi! A ljudje? Nisem jih videl. Pregnali so jih tisti, ki so pred nami vdrli v njihove kamnite hiše, pomendrali vrtičke, porušili ograde in vse križem izkopali globoke strelske jarko. V teh jarkih smo tičali nekaj mesecev. Nam mlajšim je bilo že dolgčas, starejšim pa je bilo prav. »Pri takemle vojskovanju lahko še prinesem domov célo glavo,« so govorili, si zadovoljno prižigali cigarete in v mislih kramljali z živino v domačem hlevu, se razgledovali po svojih njivah in travnikih in pri belem dnevu legali k razgretim ženam. Pa se je zganilo. Najprej na oni strani. Menda so jih zbodli Francozi in Angleži, saj Italijanom je bilo še manj do vojskovanja kot našim očetom, stricem in botrom. Začeli smo stegovati vratove iz okopov. »Oglejte si jih, oglejte, če jih še niste videli!« so se nam smejali starejši. Ko se je ta in oni potegnil

nazaj z okrvavljeno glavo, so se smejali še huje. »Zadenejo, če jim nastaviš glavo, kaj?« Marsikomu so med streljanjem otrpnili prsti, zlezel je vase in obležal pod svojo strelno lino. To nas je izmodrilo. Tudi mi smo začeli streljati v prazno, čeprav nam je feldvebel Saitz grozil s sabljo in revolverjem. Pa je prišla komanda: naprej! Saitz je komaj čakal na to komando. »Hura! Hura!« je zatulil in nas nagnal iz jarkov. Zunaj smo šele videli, kaj je ogenj. Grmelo in treskalo je, da se je tresla zemlja pod nogami, žvižgalo in sikalo, da ti je rezalo v možgane. Italijani so žgali po nas s topovi, bombami, strojnicami in puškami, Saitz pa nas je gnal dalje in dalje. Italijane, drobne in prestrašene fantiče, smo zlahka vrgli iz njihovih jarkov. »Hura! Vorwärts! Für Kaiser und Vaterland!« je rjovel Saitz in mahal z okrvavljeno sabljo okoli sebe. Še mi smo podivjali. Drli smo za njim, čeprav so padale granate sredi med nas in nas zasipavale s kamenjem in zemljo. Človek je neumen, posebno mlad človek. In še napojili so nas. Že tri dni smo dobivali po dve porciji ruma. »Hura! Hura!« smo kričali, metali bombe, streljali in mahali z nasajenimi puškami. Kar nam je prišlo na bajonet, smo prebodli, razmesarili.

»Vorwärts! Hoch Österreich! Für Kaiser und Vater...«

Treščilo je. Pred očmi mi je najprej zagorelo tisoč sonc, takoj potem pa se je napravila najbolj črna noč. Nisem videl več ne okleščenih dreves ne razrite zemlje ne Saitza ne bežečih italijanskih fantov.

Zdramil sem se šele, ko je bilo vse končano. Desno oko pod prevezo me je skelelo, a to je bilo vse. Bo prešlo, sem si mislil in bil vesel, da sem jo odnesel tako poceni. Kot so mi povedali, je padla polovica našega oddelka, drugi — razen Saitza in dveh, treh starejših možakarjev, ki so odnesli celo kožo — pa so bili teže ali lažje ranjeni. Šele ko so me prevezali tretjič ali četrtič, sem dognal, kako je z menoj. Zatisnil sem levo, da bi preizkusil desno oko. Tema, tema kot v rogu. »Kaj je z očesom?« sem zaklical z grozo. »Kaj?« se je zasmel rdeč obraz pred menoj, »nič, saj ga nimate.«

Celilo se je počasi. Vtem sem se privadil gledati samo z enim očesom. Od začetka je bilo zoprno, ker nisem videl na desno stran. Odpustili so me iz bolnišnice. Toliko da sem se pripeljal domov in bilo je konec vojne.

Doma so mi zasekali drugo rano. Fefa, s katero sva se bila pred vojno dogovorila, me ni počakala, čeprav sva si posebno prva tri leta pogosto pisala. Živela je sama z materjo v koči ob veliki cesti, po poroki bi bil na dvorišču postavil uto in začel s kolarijo. Takšen je bil najin zmenek. Pa je padel v vodo. Prav v času, ko sem ležal v bolnišnici, se je vselil v njeno kočo čevljar, ki so mu Rusi že prvo zimo prebili levo

koleno. Ni imel dosti več sreče kot jaz: slab je bil v nogah in ni mogel za Fefo, ki je bila urnih nog in mu je pogosto uhajala. No, pa to je bilo pozneje in jaz nisem nikoli imel nič od tega.

Žal mi je bilo, da nisem obležal pod okleščnim drevjem tam nad Gorico.

»Ne maraj, Jernej!« je dregala vame teta Mena, pri kateri sem živel od otroških let, saj očeta nisem poznal, mati pa so mi umrli, še preden sem shodil. »Poišči si delo!«

To je bil pameten nasvet. Ogledal sem se naokoli. Seveda samo z levim očesom. Tam, kjer bi moralo zreti v svet desno, je režala rdeča, s sluzasto sokrvice pokrita odprtina, ki sem jo s črno prevezo skrbno skrival pred ljudmi. Tudi pred samim seboj. Na večer, ko sem obvezo snel, in ob jutrih, ko sem si črno žametasto zaplato spet privezal, me je vleklo s tako silo k ogledalu, da se včasih nisem mogel premagati. Pogledal sem se. Strašen pogled! Toda tudi črne obveze se nisem mogel privaditi. Naj sem se še tako izogibal ogledal, oken in drugih bleščečih ploskev, povsod sem srečaval svoj žalostni obraz s črno prevezo. Videl in čutil sem, da tudi druge moti moja črna preveza; vsakdo — znanec ali neznanec — je naravnost vanjo zapičil oči in začel pogovor o tem, kar bi jaz rad čimprej pozabil: kdaj in kje sem izgubil oko, kako vidim samo z levim očesom? Da bi ušel ljudem in sebi, sem sprejel prvo delo, ki se mi je ponudilo. Bilo je niže Drave, v Mostah. Poleg mojstra, dobrega kolarja, pa slabega človeka, sta delala še pomočnik, Franc, in vajenec, Ivan. Ni bilo samo navadno kmečko delo, tudi kaj boljšega si dobil v roke. Zdaj sem šele prav pogrešal desno oko. Pravzaprav posebno dobro že od nekdaj nisem videl, v šoli sem zaradi slabih oči sedel v prvi klopi, v tesni in mračni delavnici starega Kožuha, kjer sem se učil kolarije, sem moral napenjati oči, da sem vlekel žago po risu, pozneje so me zaradi oči komajda potrdili v vojsko. (Seveda bi bilo bolje, da me ne bi bili.) No, tesanje svor in ročic je še šlo, peste pa sem delal z nosom, kakor je govoril mojster posmehljivo.

Na pomlad sem izvedel, da v Ljubljani delajo oči. Delajo jih iz porcelana. Takšne so, da jih od pravih ne ločiš. Invalidom jih napravijo zastonj. Poslati pa je treba model ali se odpeljati v Ljubljano.

»Kakšen model?« sem vprašal človeka, ki mi je prinesel to novico.

»Kaj vem, kakšen,« se je le-ta najprej otesel vprašanja, čez čas pa le odvrnil: »Kolar si, lahko si ga napraviš sam.«

»Iz česa?«

»Iz lesa.«

Ne vem, ali se je šalil ali ne, jaz sem vzal njegove besede za res.

V soboto sem poiskal košček orehovega lesa brez grče, si nabrusil nož in nekaj dlet, v nedeljo zjutraj pa se lotil dela. Ni bilo tako lahko in enostavno, kakor sem mislil. Rezljal, pilil in gladil sem od ranega jutra v pozno noč, obračal med okornimi prsti orehovo kroglico in si jo deval v zasolzeno votlino, a pravega nisem zadel. Sprva je bila kroglica prevelika, potem sem jo tako obrezal, da ni več ostala v duplini. Franc se mi je seveda rogal na vsa usta.

»Kaj pa delaš, Preložnik?«

Nisem odgovoril.

»Oko? Lesen o ok?«

»Orehovo!« sem ježno zaklical.

»Glej, glej! In kaj boš z njim?«

»Gledal.«

»Boš videl z njim bolje kot z levim?«

Naslednjo nedeljo sem delal naskrivaj. A na sadovnjaku za hišo me je odkril Tinček, mojstrov najstarejši otrok.

»Kaj delate, Preložnik?« je vprašal začudeno.

»Oko,« sem odvrnil kratko in nejevoljno, čeprav sem imel rad bistrega dečka.

Tinček je izbuljil oči.

»Oko?«

»Da, oko.«

»Kaj boste z lesenim očesom?«

»Po njem mi bodo napravili porcelanasto.«

»Porcelanasto?« se je deček čudil bolj in bolj. »Z njim vendar ne boste videli.«

»Videl seveda ne bom...«

»Zakaj potem...?«

Vprašanja ni izgovoril do kraja, pogledal me je bolj prestrašeno kot začudeno in zbežal v hišo. Zbal se je, da se mi je zmešalo.

Brskal sem po mojstrovih časnikih in poprosil vaškega učitelja za knjigo o očeh. Ker nisem dobil nič primernega, sem tako dolgo stikal okoli mesnice, da sem našel par telečjih oči. Nabrusil sem si orodje, vzel javorov, jasenov in lipov les in rezljal, pilil in gladil, dokler le nisem napravil modela, ki ni izpadal in me tudi ni tiščal. S Tinčkovimi barvnimi svinčniki sem zarisal na modelu in pobarval po svojem levem očesu zenico in kolobar okoli nje.

Čez nekaj tednov sem dobil v majhni škatli v svilen papir zavito porcelanasto oko. Na prvi pogled sem ugotovil, da se po barvi razlikuje od levega, bilo je svetlorjavo, motno, jaz pa sem imel temnorjave in, kot mi je večkrat rekla učiteljica v šoli, lepe, vesele oči.

»Jernejček,« mi je često zažugala s prstom, »ne obračaj toliko svojih lepih, rjavih oči! Nisi deklica!«

Previdno sem ga vzel v roke in si ga potisnil v votlino.

Nekoliko temnejše naj bi bilo in še jaz ga ne bi ločil od pravega.

Začudeno so me drugo jutro pogledali, ko sem brez obveze stopil v delavnico. Franc se je seveda takoj ponorčeval iz mene. A za njegove besede se nisem zmenil, kakor tudi ne za Ivanov smeh.

Prvi dan je bilo vse prav, drugi dan pa mi je med delom — nabijal sem špice v pesto — oko na lepem izpadlo. Komajda sem ga našel med oblanci in trskami. V mraku mi je izpadlo še enkrat.

»Preložnik so izgubili oko!« je Ivan bučno oznanil, ko je videl, kaj se je zgodilo. »Sultan, išči, išči!«

Pritekel je mojstrov pes in začel neusmiljeno riti med oblanci in trskami.

»Sultan je požrl Preložnikovo oko! Ho-ho! Ho-ho!« se je režal Ivan, ko nisem našel očesa.

Grdi so ljudje, smejejo se nesreči svojega bližnjega. Včasih se komu maščuje, največkrat pa ne. Ivanu se je. Slišal sem, da mu je na ruski fronti zmečkalo desno roko. Ker jo je izgubil kot nemški vojak, ne bo dobil invalidnine. Še slabše bo z njim, kot je bilo z menoj, ki sem ves čas dobival invalidnino in sem si še z delom služil denar.

Spet sem se lotil rezljanja. Zdaj mi je šlo hitreje. S Tinčkom, ki ga moje oko ni skrbelo nič manj kot mene, sva na list iz njegove risanke narisala oko in ga pobarvala natančno tako, kakor je bilo moje levo. Sam tega ne bi bil zmogel, dečko pa je zadel prave barve.

»Zdaj vam bodo naredili takšno, kot je levo,« se je veselil, ko sem odposlal drugi model z risbo.

Oko, ki so mi ga poslali, je po barvi ustrezalo, bilo pa je preveliko. Čez tri dni sem ga moral vzeti iz votline, sicer bi mi bilo od bolečin razneslo glavo.

Napravil sem še nekaj modelov in jih poslal v Ljubljano, čeprav so se tam že jezili name, v delavnici pa so se mi smejali. Nazadnje, na jesen, sem dobil takšno, da si ga komajda ločil od pravega; tičalo je trdno v votlini, vendar mi ni povzročalo bolečin.

»Kakor živo.« je menil Tinček. »Samo da se ne giblje.«

»In da ne vidi,« sem žalostno pristavil.

Tisto nedeljo sem po več letih šel na veselico. Kmalu se ni nihče več oziral v moje desno oko. Na vojsko in tudi na Fefo sem pozabil, moji prihranki so se večali. Živel bi bil prav zadovoljno, da mi ni začelo pešati levo oko. Mojster je vse pogosteje godrnjal, češ da moje delo ni dovolj čisto in natančno. Spoznaval sem, da v Mostah, kjer je bilo

mного bogatije in zato tudi mnogo baharije, ne bom mogel več dolgo ostati. Začel sem iskati drugega mojstra.

Mojstra nisem našel, pač pa sem staknil žensko.

Sprva je bilo vse lepo, kakor je sploh pri ženski lepo na prvi pogled. Bila je mlada vdova z otrokom; moža, vojnega invalida, ji je pobralo dobro leto po vojni, nekaj mesecev po otrokovem rojstvu. Poleg Lizike v pleničkah je imela Julčka še hišico, tole hišico, v kateri zdaj živim, in pest zemlje okoli nje. Na hiši je bilo precej dolga, pripravno pa je bilo, da v vasi, tu na Bregu, ni bilo kolarja. Najbolj privlačna je bila seveda Julčka sama, v život polna, vroča ženska. Po poroki sem postavil uto in si uredil delavnico. Dela mi ni primanjkovalo ne poleti ne pozimi. Brežani tudi niso taki bahači kot spodaj ob Dravi, in z Julčko sva se dobro razumela. Bila je vsa vražja, jaz pa dotlej nisem imel ženske. Čez leto sva dobila fantka.

In oči? Stopil sem k zdravniku zaradi levega očesa. Predpisal mi je naočnike. Sprva mi je bilo pri delu in tudi sicer zaradi njih nerodno, a videl sem dobro, skorajda bolje kot tedaj, ko sem imel še desno oko. Seveda so me sprva začudeno gledali in se mi celo posmehovali.

»Naš kolar ni kar tako,« so govorili dovtipneži, »naočnike ima za pravo pa tudi za porcelanasto oko.«

Vendar sem se privadil in tudi ljudje so se navadili name. Tisti, ki niso vedeli od prej, da nimam desnega očesa, večinoma niso opazili, da z mojimi očmi nekaj ni prav.

Lepo in zadovoljno bi bili živeli, da ni Julčka kmalu po drugem porodu — otrok je umrl že čez nekaj dni — zbežljala, zbežljala kot telica na gmajni. Nesreča navadno ne pride sama. Prvič sem izgubil oko in Fefo, zdaj ni bilo dovolj, da je Julčka znorela; Franc, s katerim sva svojčas delala skupaj v Mostah, se je oženil gori v vas in si uredil pri cerkvi prostorno delavnico. Kmalu mi je začelo primanjkovati dela. Ker pri hiši ni bilo denarja, je Julčka še pogostejše uhajala. Šla je v mraku in prišla po polnoči, nekega večera pa je pograbila Liziko in se preselila v zadnjo hiško.

Že ob rojstvu me je udarilo: mati, farovška dekla, ni smela izdati očeta. S tem se je začela veriga mojih nesreč. Izselil bi se bil, a nisem imel kam. In tudi maral nisem: vsak na polovico sva bila posestnika, pa bi ji za plačilo prepustil svojo polovico?

Kmalu je začel Mihec jemati v roke sekiro, oblič in žago. Dokončal je šolo in stopil v uk. Bister je bil, spretno roko je imel in dobre oči. Ljudje so bili spet zadovoljnejši z mojim delom in začeli so zapuščati Franca zgoraj pri cerkvi in se vračati k meni, ki sem bil že ves čas cenejši. Še Julčka se je vrnila. Neke noči je prišla v prednjo sobo. Rad

bi jo bil spodil, pa nisem mogel. Vendar se za stalno ni preselila k meni. Mogoče bi se bila, a nisem je povabil.

Z vojno se sprva ni nič spremenilo. Breg je daleč od mesta in železnice. Že prvo zimo pa je bilo slišati o partizanih onstran Drave. Mnogo smo govorili o njih, največ je vedel Mihec, a tudi Lizika je prinesla vsak čas kakšno novico. Drugo zimo so se oglasile puške spodaj v gozdu. Viharne pomladne noči pa so potrkali na okno. Odprli smo in jim dali jesti in piti. Bili so sami domači fantje, dva z Brega, ostali s soslednjih hribov. Od tedaj so se redno oglašali. Mihec je hotel z njimi, a sem ga zadržal. Prešibak se mi je zdel. Pa so prišli Nemci in ga odpeljali. Najbrž so kaj zaslužili, kajti ni minil teden, da ne bi bili prišli. Povprašali so po partizanih, spili ročko jabolčnika in odšli. Čeprav niso ničesar izvedeli, so spet prišli. Kmalu sem spoznal, da ne prihajajo samo zaradi partizanov, ampak tudi zaradi Julčke, ki se je zadnji čas, kar je lahko Lizika prišla za vsako delo, naravnost pomladila. Ker je bilo partizanom prav, da se Nemci zadržujejo pri nas in tako ne silijo v gozd, sem molčal, čeprav ... Sicer pa: Julčka je že od nekdaj delala, kar in kakor se ji je zdelo. Nikogar ni poslušala, njen gospodar je bila njena pasja kri. Včasih je bilo hudičevò. Zgodilo se je, da smo imeli ob isti uri pod streho Nemce in partizane. Ob takih prilikah se je Julčka zares izkazala. Čeprav je opravila za partizane nekaj nevarnih poti, ji nisem zaupal. V ničemer ni bila trdna.

Neki večer so Nemci kaj malo prijazno vdrli v hišo. Lizika je partizana, ki so ga prejšnjo noč prinesli ranjenega, komajda še zavlekla na podstrešje. Julčke ni bilo doma, sicer pa ne bi bilo nič pomagalo, bili so strahovito nasajeni in pred dnevi so šele prišli z ruske fronte. Vendar se mi je zdel eden znan, a nisem se mogel spomniti, kdaj in kje bi ga bil videl. Debeluhar je bil in kričal je kot zverina. Silil je, naj povem, kje je Mihec, kje se partizani zadržujejo podnevi, kje ponoči, koliko jih je, kako so oboroženi, kdaj so se zadnjič oglasili, od kod so in kako se pišejo.

O partizanih seveda nisem hotel vedeti ničesar. Čudil sem se pa, čemu me vprašujejo po Mihcu, ki je bil vendar v njihovi vojski.

»Govori, bandit!« je rjovel debeluhar in naperil vame hladno brzostrelko.

Zase se nisem bal, zares ne. Bal sem se za ranjenega partizana in za Liziko. Če ju tele zverine odkrijejo, je po njima. Kaj naj storim, da ne bodo pogledali na podstrešje, kako naj jih odpravim? Tako težko kot tisti zvčer, mi je bilo samo še v avstrijski bolnišnici, ko sem odkril, da sem ob oko. Prav na tisti čas sem se spomnil, ko so začeli brskati po sobi. Debeluhar je v vsako stvar vtaknil svoj nos. Tudi v škatlo,

v kateri sem imel lesene modele in tista porcelanasta očesa, ki mi, da tako rečem, niso bila prav.

»Kaj je to?« je zarenčal.

»Oči, moje oči,« sem rekel in stopil bliže.

Brskal je z debelimi prsti med lesenimi očmi.

»Kdo jih je napravil?«

»Jaz...«

Zaprl je škatlo in se obrnil k meni.

»Kje ste izgubili oko?«

Tisti trenutek sem ga spoznal: bil je moj nekdanji feldvebel Saitz. Od tistih časov se je seveda močno zredil. Najprej sem se hotel zlagati, ta človek je bil vendar kriv, da sem izgubil oko, a spomnil sem se na partizana in Liziko, zato sem povedal po resnici, kje in kdaj se je zgodilo.

»Kdo je bil vaš feldvebel?«

»Saitz, Konrad Saitz!« sem odgovoril, kakor da ga nisem prepoznal. Saitzu se je razlezel široki obraz.

»To sem jaz. Jaz sem poveljeval tistemu oddelku. Pogledaj me, kamerad!«

Takoj je prenehal s preiskavo in me vpričo obeh mlajših policistov začel izpraševati, kaj še vem o tistem napadu, o katerem so tedaj baje pisali vsi avstrijski časopisi in zaradi katerega je Saitz napredoval. Iz kleti sem prinesel tri ročke jabolčnika, preden so se odpravili.

»Dober in zvest avstrijski vojak si bil,« mi je rekel pred odhodom, »zato te bi verjamem —« »Tebi« je poudaril, položil svojo težko roko na moje rame in nadaljeval. »Tovarištvo iz prve svetovne vojne je trdno tudi zdaj. Poizveduj po banditih in nam čimprej prinesi poročilo! Zanesem se nate! Heil Hitler!«

Seveda mu nisem odnesel nikakšnega sporočila. Sicer pa so se partizani, kar je ranjenec čez nekaj dni odšel, vse redkeje oglašali. Vprašal sem Liziko za vzrok, a mi ga ni povedala. Julčka je spet pogosteje odhajala z doma. Ko se je vrnila, je vselej prinesla kaj boljšega za pod zob: sir, salame, konzerve. Teh reči se nisem dotaknil. Tudi Lizika ne. Zdelo se mi je, da nekaj ni prav, a nisem mogel uganiti, kaj. Zares, imel sem samo eno oko, a še to je bilo kratkovidno.

Tisti čas se je oglasil Mihec. Z Dolenjskega, kot partizan. Zdaj sem šele spoznal, zakaj je Saitz toliko izpraševal po njem in zakaj je sprva tako sitnaril.

Kak teden pozneje je spet prišel.

»Zakaj te ni nič dol k nam?« me je nahrulil, kakor da mu nisem pripomogel k napredovanju in odlikovanju.

»Ničesar nisem izvedel,« sem rekel, ne da bi trenil z očesom.

Bil sem toliko bolj miren, ker ni bilo pod streho nobenega partizana in tudi Lizike ne. Celo to, da je bila Julčka z doma (pobrala se je že navsezgodaj), mi je bilo prav.

»Nisi izvedel, ker že vse veš!« je zarjul. »A povedal nam boš, danes nam boš povedal.«

»Povedal bom, kar vem,« sem rekel mirno, »česar ne vem, ne morem povedati.«

»Kuš!«

Vendar ni udaril. Sedel je za mizo, velel prinesiti ročko jabolčnika in začel govoriti na široko o tistih časih, ko sva se oba tolkla pod avstrijsko zastavo. Od avstrijskega cesarja je prišel k Hitlerju, o njem je govoril še z večjim spoštovanjem. Lice se mu je svetilo kot namazano z lojem. Slednjič je vstal in spregovoril s sladkim glasom: »Vidiš, kamerad, za Hitlerja, za naš veliki Reich sva prelivala kri že na italijanski fronti. Zato ne bova slepomišila. Povej, kateri banditi so vdrli v hišo in te prisilili, da si jim dal piti in jesti! Povej, kaj so govorili in kje se skrivajo!«

Seveda nisem ničesar povedal. To je Saitza grozovito razkačilo. Planil je od mize, snel brzostrelko, mi grozil z njo in tulil, kot da je obseden. Na italijanski fronti sem se bal njegovega kričanja, zdaj ne več.

Spet so začeli brskati po sobi. Ko je Saitz iztaknil škaflo z mojimi modeli in očmi, jo je pognal na tla, da so se lesene porcelanaste oči kot orehi in lešniki zakotljale na vse strani. Nato so odropotali na podstrešje, v zadnjo hiško in v delavnico, mene pa zaklenili v sobo. Medtem ko so stikali po hiši, sem se spustil na kolena in začel pobirati oči. Bil sem pod mizo, ko so priropotali nazaj v sobo.

»Kje je bandit?« je zakričal Saitz.

»Pobegnil je,« je odgovoril eden od njegovih pajdašev.

»Tu sem,« sem odvrnil mirno in se splazil izpod mize.

»Kaj je to?« je zatuli moj bivši feldvebel in mi pomolel pred nos šop papirjev in dve ročni bombi.

»To, to...« sem zajeceljal.

Prvič sem se razjezil na naše fante. Neprevidneži! Vendar mi še na misel ni prišlo, da bi jih izdal.

»Kdo je prinesel to v tvojo hišo?«

»Kdo drugi kot Nemci,« sem odgovoril s trdim glasom. »Vsak teden prihajajo orožniki, policisti...«

Udaril me je na desno lice, da sem se zazibal, potem še na levo, da so se mi zdrobili naočniki. Še me je tolkel. Po glavi in kamor je padlo.

Tako dolgo, da me je — kakor tam nad Gorico — zajela črna tema in je vse utihnilo okoli mene...

Ko sem prišel k sebi, sem začutil na licu Lizikino roko in zaslišal njen prestrašeni glas.

»Oče, kaj so napravili z vami?«

Obraz, glava, prsi, ves život me je skelelo kot odprta rana. Najhuje pa me je skelelo levo oko.

»Joj, kakšno je oko! Ali vidite kaj?«

Tedaj sem se šele zavedel, da je pred menoj črna noč.

»Ne vidim!« sem zahropel.

»Skočim gor v vas po voz in konja. Takoj vas odpeljem v bolnišnico. Lice so vam razmesarili. Oko... Bojim se za oko. Tu imate požirek žganja! Še enega! Potrpite, takoj bom nazaj!«

Vedel sem, da je oko izgubljeno. Prva vojna mi je vzela desno, druga levo oko, prva nevesto, druga ženo.

Ko me je Lizika pripeljala iz bolnišnice, Julčke nisva našla doma. Kot sem pozneje izvedel, jo je pobrisala v Avstrijo. S tem se je potrdilo, kar sem doslej le slutil, da je namreč za nekaj metrov svile in kilogram salame povedala Saitzu, kar je vedela o partizanih. Kača je bila, kača s pasjo krvjo. Seveda tistih papirjev in bomb niso, kakor se je tudi izkazalo pozneje, pozabili partizani.

Ampak Saitz je staknil, kar je iskal: teden dni potem, ko me je Lizika pripeljala domov, so ga počili.

Imel sem lepe rjave, kakor je rekla moja učiteljica, vesele oči, zdaj mi v očesnih votlinah tičita dve porcelanasti lupini. Lizika pravi, da sta prav take barve, kot je bilo levo oko, da se celo smehljata, da sta kot živi. Tako govori Lizika. Dobro dekle je, prav nič ni podobna svoji materi. Tudi Jože, ranjeni partizan, ki ga je rešila na podstrešje, je dober fant. Že dvakrat je bil pri nas. Zadnjič je rekel, da bo šel za gozdarja, za drugo delo ni, ker ima pokvarjeno levico. Rekel je še, da bo tudi meni priskrbel delo.

»Kakšno delo le?« sem se moral žalostno nasmehniti.

»Boste že videli. Zdaj so drugačni časi, kot so bili nekoč. Daleč smo pred njimi.«

Drugemu ne bi verjel, Jože pa ne govori praznih besed. S kolarijo seveda ne bo nič. Poizkusil sem, a ne gre, Mihec pa je pisal, da bo ostal v vojski. Čudno, da se je ogrel za vojaški stan. Jaz se ne bi, čeprav bi mi vrnilo oči.

Hudo je brez oči. A kaj bi govoril o tem! Ko mi bo Jože priskrbel delo, bo laže, bo šlo nekako. Samo da bi že prišel! Tudi Lizika težko čaka nanj.